

З'ясовуються семантичні та функціонально-стилістичні особливості теонімів.

Ключові слова: міфонім, міфонімікон, онім, пантеон, теонім.

Аннотация

В статье исследуются теонимы языческого, христианского и западноевропейского пантеона, которые используются в романе. Выясняются семантические и функционально-стилистические особенности теонимов.

Ключевые слова: мифоним, мифонимикон, оним, пантеон, теоним.

Summary

Teonym of heathen, christian and westerneuropes pantheon is probed in the article, which are used in a novel. The semantic turn out and functionally stylistic taken away a feature.

Key words: mythonym, mythonymikon, onym, pantheon, theonym.

УДК 811.161.2:81.373.2

Коваль Я. О.

Хмельницький національний університет

ВЛАСНІ НАЙМЕНУВАННЯ ОСІБ ЯК ЗАСІБ КОНКРЕТИЗАЦІЇ У НАРОДНИХ ПІСНЯХ ТА БАЛАДАХ

Однією з проблем, вирішенням якої займається ономастика, є осмислення статусу, природи та особливостей сукупності власних імен у межах літературного твору. На сьогодні існує низка як загальнотеоретичних рзвідок (Ю. О. Карпенко, В. М. Калінкін, Н. В. Мудрова, Є. С. Отін, Н. В. Усова, Т. В. Чуб та ін.), так і праць описового характеру, автори яких досліджують власні імена художнього тексту як множину (В. В. В'язовська, Т. І. Крупеньова, Г. П. Лукаш, С. А. Нагачевська, О. Д. Петренко, С. А. Скуридіна, О. О. Усова, Г. В. Шотова-Ніколенко та ін.) [3, с. 1].

Мета нашої статті – з'ясування специфіки функціонування антропонімів у структурі прикладкових конструкцій на матеріалі фольклорних творів.

Фольклорні оніми аналізувалися у працях Л. В. Доровських, Т. М. Кондратьєвої, М. Н. Морозової, М. І. Пілаш, О. В. Юдіна та ін.

Вагомий внесок у цю галузь зробила Н. С. Колесник, яка сформулювала основні положення відмежування фольклорної ономастики від ономастики художньої літератури з урахуванням жанрової специфіки ономастичної системи фольклорних творів (казка, билина, обрядова пісня і т. д.), що впливає на склад і структуру найменувань [1, с. 1].

Українська літературно-художня антропонімія виступає мовностилістичним засобом у творенні двоякого національно нейтрального тла творів: українського та неукраїнського чи інонаціонального, тобто ідентифікує українську чи неукраїнську національність персонажів. Український антропонімний фон, порівняно з інонаціональним, відзначається детальністю, кількісним структурним багатством, що проявляється часто у відтворенні не тільки типових загальнонаціональних рис української антропонімії, але й регіональних особливостей. Саме цей аспект підтверджується у процесі дослідження антропонімів у народнопоетичних текстах.

Як зазначає І. М. Апоненко, „особливої актуальності серед проблем, пов’язаних із розглядом фольклорного тексту набуває питання називання в ньому персонажів. Зокрема такий специфічний розряд онімів, як антропоніми, дозволяє відкривати як у фольклорних, так і в художніх текстах нові відтінки смислів, які використовують розповідачі й письменники для реалізації конкретних художніх і прагматичних завдань” [1, с. 1].

Група прикладок, виражених власними назвами – іменами і прізвищами, – складає третю частину усіх прикладок, виявлених нами у піснях та баладах. Одну з найчисленніших груп прикладок, досліджених у текстах усної народної творчості, становлять власні назви за позначення прізвищ, в основному чоловічих.

Більшість із цих прізвищ вказує на легендарних героїв, існування яких не підтверджується історичними джерелами, тому про них знаємо саме із фольклорних текстів: *Ой там гуляв козак **Голота*** [4, с. 147]; *Там гуляв козак **Мамай**, н’є мед-горілочку* [4, с. 23]; *Як маю я, козак **Нечай**, звідси утікати* [4, 200]; *Поїхав козак **Перебийніс** до куми риби їсти* [4, с. 199]; *Сам помер ой чумак **Макар*** [4, с. 357]; *Гей, ти, козаче **Супруне!*** [7, с. 54]; *Гукнув батько отаман **Свердило*** [7, с. 185]; *Молодий козак **Нечай*** [7, с. 201]; *Ой Штефане, ти, **Дзвінчуку**, звів-єс ня через суку* [7, с. 206]; *Десь мій син **Морозенко** з татарами б’ється!* [7, с. 33]; *Ікіш тобі, хло’*

Штолюку, три смерті дивні [4, с. 216]; *Не раз мене та опришка Штолу згадувати* [4, с. 217]. Така кількість згадок героїв-козаків у фольклорних текстах і стала підтвердженням особливого (шанобливого) ставлення українців до козаків.

Прізвиська історично реальних діячів у народних піснях та легендах менш продуктивні. Звичайно, найбільш уживаним є прізвисько гетьмана Богдана Хмельницького, що є свідченням вияву любові українського народу до нього та визнанням місця історичної особи у процесі формування держави: *Кума мого Хмельницького живцем узяв* [4, с. 176]; *Пане-куме, пане Хмельницький, пане писарю войсковий!* [4, с. 174]; *Ей, гетьмане Хмельницький, батю наш, Зинов Богдане чигиринський!* [4, с. 178].

Серед інших загальновідомих козаків згадуються такі: *Максим, козак Залізник, козак з Запорожжя, як виїхав на Україну, як повная рожка* [4, с. 36]; *Максим козак Залізник* [4, с. 211]; *Видиться: мене гетьман Кішка три часті розтяв* [4, с. 155]; *Став батько Головатий на хлопців гукати* [4, 193]; *Куди вони повезли сотника Харькова* [4, с. 169]; *Ой ти, Гнатку, ти, Кравчино* [4, с. 209]; *Як крикнув же та козак Сірко* [4, с. 198].

Решту чоловічих прізвиськових назв становлять прізвиська польських та інших панів: *Пана Потоцького піймали* [4, с. 179]; *А ти, графе, ти, Потоцький, розпроклятий сину* [8, с. 372]; *Перший дука Гаврило Довгополенко переяславський* [8, с. 170]; *Ударив пан Помазан по великих вікнах* [8, с. 228]; *А за ними сам пан Журавський* [8, с. 47]; *Аж надходить пан Бзежинський, за ним гурма Ляхів* [4, с. 23]; *Нема мого пана Кардаша!* [4, с. 180]; *До пана Ромашикана в гості прибуває* [4, с. 219].

Отже, найбільш уживаними є такі прізвиська, як *Хмельницький, Залізник, Потоцький, Голота, Сірко, Морозенко*. Велику продуктивність історичних імен у фольклорних текстах можна пояснити тим, що у самій усній народній творчості простежується відгомін побутово-звичаєвих відносин родового ладу, історичних подій Київської Русі, багатоговікової боротьби українського народу проти чужоземного уярмлення за свободу і незалежність.

Прикладки - жіночі прізвиська у творах вживаються дуже рідко, наприклад: *Маруся, попівна Богуславка, промовляє* [4, с. 151]; *До дівки Санджаківни поспішали* [4, с. 155]; *Приходить до його сотничка*

Харчиха [4, с. 169]. Тут переважають андроніми – прізвища жінок, які є похідними формами від чоловічого імені (чоловіка або батька) [6, с. 89].

Так само, як і прізвища, чоловічі імена є більш продуктивними і згадуються набагато частіше, ніж жіночі: *Та й буде їсти та той славен пан, та й той славен пан, пан Іван* [4, с. 27]; *Оце ж тобі, пане Саво, сукні-одомашки* [7, с. 211]; *Титаря Даниїла на палі уздріли* [7, с. 170]; *Нема мого пана Якуба!* [7, с. 180]; *Гей, у неволю, в кайдани, нерозумний ти, гетьмане Богдане* [7, с. 27]; *Ой сину, мій сину, сину Василю* [7, с. 42]; *А як того пана Саву* [7, с. 209]; *Священника отця Йвана в річці утопили* [7, с. 40]; *До короля Радислава посилали* [7, с. 174].

У фольклорних текстах переважають офіційні форми імен – *Сава, Богдан, Даниїл, Радислав, Оврам*. Серед них найчастіше фіксуються *Богдан* („Богом даний”, тож має акумулювати в собі якості „Божої людини”: милосердя, доброту, терпимість [2, с. 400]), *Федір* (від Теодора, що означає „Божий дар” [2, с. 409]), *Сава* („неволя” або „вино” [2, с. 408]), *Радислав* („той, що радує славою” і „той, що радіє славою” [2, с. 407]).

Також усній народній творчості притаманна висока частотність вживання єврейських імен: *Ой брате Лейбо!* [7, с. 180]; *Обізветься перший жид Гичик. Обізветься другий жид Шльома. Третій жид озоветься Оврам. Обізветься четвертий жид Давидко. Обізветься п'ятий жид Юдко* [7, с. 180]. Це пояснюється тим, що в давні часи єврейський народ проживав на території України і у багатьох сферах свого життя тісно переплітався з життям українців, що й знайшло своє вираження у фольклорних текстах. Значна частина єврейських найменувань стала в народі символічною.

Українська мова багата на засоби емоційного вираження. Нашому народові властиве широке використання зменшувально-пестливих форм найменувань. Зменшено-емоційні утворення становлять невід'ємну рису усно-розмовної мови, звідки вони й походять. Широко побутують демінутивні утворення у сфері родинних стосунків. Засобами зменшено-пестливих лексем передаються почуття любові, симпатії, ніжності. Саме від слів, якими людина послуговується у повсякденному житті, які відображають стосунки між людьми та взаємини людей з навколишнім світом, формуються цілі традиційні ряди з наростанням у них значення зменшеності і пестливості. Так як зменшено-емоційні іменники передають почуття, відчуття людей, особливості їхнього

світосприймання, то вони функціонують у різних стилях мови. Найбільш широко демінутивні утворення представлені у художньому стилі та у пісенно-фольклорній творчості, що й підтверджують результати нашого дослідження.

Серед словотвірних варіантів найбільш продуктивними є утворення із суфіксами **-чик, -ик, -к, -уноньк-: Федорчик, Гичик, Іванко, Грицунонька** (*Межи ними, молодими, хлопець Іванко конем грає* [7, с. 84]; *Куди ж поїдеш, мій синоньку, мій синоньку, Грицуноньку?* [7, с. 40]; *Тобі, братчику Федорчику, лише б тепер жити* [8, с. 225]; *Та ти братчику Федорчику* [8, с. 225]; *Молодець Йванко коня уловив* [8, с. 41]). Зменшено-пестливі суфікси іменників сучасної української літературної мови складають продуктивну групу у словотворенні, визначають її якісну природу.

Нами виявлено лише 10 фіксацій жіночих імен, серед яких найменшою частотністю характеризуються офіційні форми імен: *Ти, царице Катерино, що ти наробила?* [7, с. 371]. Проте широко побутують демінутивні форми найменувань. Із-поміж жіночих найменувань більшою продуктивністю характеризуються демінутивні деривати із суфіксами **-очк- / -ечк-, -ус-: Ще й дівочка Ганночка та й не чесана** [7, с. 47]; *Тільки мала дочку Катериноньку* [7, с. 68]; *Шинкарочко Настусю, дай вина нап'юся* [7, с. 263]; *Дівка Прісечка одна в батечка* [8, с. 47]; *Перва сокілка – Горпина-дівка, друга сокілка – Галочка-дівка, третя сокілка – Вірочка-дівка, четверта сокілка – Катричка-дівка* [8, с. 106]. Демінутивним суфіксам належить вирішальна роль в оформленні емоційного значення цієї групи антропонімів.

Проте фіксуються і згрубілі форми антропонімів, утворені за допомогою омонімічного суфікса **-к-: О, дівчино, моя Галько, сховай мене, коли жалько** [7, с. 212].

Таким чином, „джерелом фольклорної антропонімії є народно-розмовний іменник, у кожному конкретному випадку – іменник певного регіону, на вибір імен впливає також й особистість розповідача (або виконавця). Усе це вносить деякі корективи у склад фольклорного антропонімного простору, але не впливає на загальні закономірності його формування і функціонування” [1, с. 6]. Водночас можна говорити про переважання конотативних імен в усній народній творчості, що й вирізняє її з-поміж авторських поетичних доробків.

Отже, народним пісням та баладам притаманне використання реального антропонімікону, який існував у живому, народному мовленні певного часового відрізка. Якщо у казках найменування персонажів характеризуються різноманітною структурою, то в піснях, прислів'ях, загадках в основному використовуються особові імена в різних формах і варіантах [1, с. 5]. Відмінним є антропонімікон народнопоетичних творів і від антропонімікону художніх творів, де автор створює свою систему, яка визначає стиль письменника, здійснює вибір і обробку словесного матеріалу, його авторизацію. Тоді як народ здебільшого використовує реальні імена людей, з-поміж яких фіксуються як загальновідомі, так і вузько поширені. Що й підтвердилося результатами нашого дослідження.

У перспективі плануємо розглянути інші види онімів у ролі прикладок на матеріалі усної народної творчості.

Список використаної літератури

1. Апоненко І. М. Еволюція власного імені в жанрі російської казки (від народної до літературної) : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.02 – російська мова / І. М. Апоненко. – Дніпропетровськ, 2010. – 24 с.

2. Багнюк А. Л. Символи українства : художньо-інформаційний довідник / А. Л. Багнюк. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 512 с.

3. Буєвська М. В. Поетонімосфера художнього твору: лінгвальні та екстралінгвальні аспекти дослідження : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 – загальне мовознавство / М. В. Буєвська. – Донецьк, 2011. – 21 с.

4. Закувала зозуленька : антологія укр. нар. поет. творчості / вступ. стаття, упоряд. та приміт. Н. С. Шумади. – К. : Веселка, 1998. – 510 с.

5. Історія України в народних думках та піснях. – К. : Веселка, 1993. – 271 с.

6. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.

7. Українські народні пісні / упорядкував В. Єсипка. – К. : Техніка, 2003. – 207 с.

8. Українське Різдво на Мараморщині / упоряд. О. Бевка. – К. : Етнос, 2008. – 384с.

Анотація

У статті проаналізовано усі антропоніми-прикладки, виокремлені із народних пісень та балад; визначено продуктивність різних груп власних

найменувань осіб, з'ясовано причини їх поширення та специфіку функціонування.

Ключові слова: власна назва, антропонім, прикладка, народнопісенний текст, фольклорне мовлення.

Аннотація

В статті проаналізовані всі антропоніми-приложєня, виділені з народних пісєн і баллад, определєна производительность різних груп собствєнных найменованій лиц, вияснені причини їх распространєня і специфіку функціонування.

Ключевые слова: имя собственное, антропоним, приложение, народнопесенный текст, фольклорная речь.

Annotation

The article analyzes all anthroponomy-apposition, distinguished from folk songs and ballads, determined performance of different groups of people their names, reasons for their distribution and specific performance.

Key words: proper name, anthroponym, apposition, folk-song text, folk speech.

УДК 811.161.2'373.21

Лазаренко Г. І.

Донецький національний університет

ЕКЛЕЗИОНІМІЯ З ПОЗИЦІЙ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

У сучасній лінгвістичній науці окремих ґрунтовних досліджень еклезионімів порівняно невелика кількість. Унаслідок дії різних історичних, соціальних та ідеологічних факторів цей клас онімів досить довго не був предметом наукових розвідок. Метою нашої роботи є аналіз стану вивчення проблем еклезионімії в мовознавчій науці на сьогодні, виявлення основних аспектів дослідження еклезионімів та визначення місця цього класу онімів в українському ономастиконі.

У другій половині ХХ ст. в ономастичних дослідженнях з'являються перші згадування про еклезионіми. Так, 1973 р. О. В. Суперанська, подаючи класифікацію власних імен, відзначає назви церков, монастирів, дзвіниць, вівтарів у розділі про власні імена комплексних об'єктів: назви підприємств, закладів, товариств та об'єднань. При цьому дослідниця не